

gedaan de zaak in de doofpot te stoppen en zij is, mede door de kennelijke incompetentie van de justitiële autoriteiten, met een sissert afgelopen. Hier ligt stof voor een detectiveroman met Chestertons Father Brown.

88 Binnen de hierboven aangeduide beperkingen heeft Peijnenburg een biografie geschreven die nieuwe inzichten biedt en rijk is aan interessante details, veel meer dan in een recensie aan de orde kunnen komen. Wie belang stelt in het kerkelijke en clericale leven in het tweede en derde kwart van de negentiende eeuw, dat op vele terreinen zoveel invloed heeft gehad, kan op elke bladzijde vondsten doen en geattendeerd worden op vaak weinig bekende archieffondsen. We mogen de auteur dankbaar zijn voor het doorzettingsvermogen waarmee hij zich een weg heeft gebaad door het oerwoud van documentatie waarvan de noten en de lijst van bronnen getuigenis afleggen. Dat geldt niet alleen voor de centrale hoofdstukken van het boek, maar ook voor de overige. Daarvan moeten hier in elk geval nog de twee worden genoemd, die betrekking hebben op de twee religieuze stichtingen van Zwijssen, de congregaties van de Zusters en Broeders van Tilburg (hoofdstukken v en vii). Wie het boek sluit, is veel wijzer geworden en zal het portret van de somber blikkende aartsbisschop op de omslag met andere ogen bekijken.

Hans de Valk (Voorburg)

Aat van Gilst, Hans Kooger, *Maria. Extase, bloed en tranen*, Soesterberg: Aspekt, 1999, 176 p., ISBN 90 75323 27 1, Hf. 39,90.

Beide al wat oudere auteurs, respectievelijk geboren in 1929 en in 1932, de eerste van reformatorische en de tweede van rooms-katholieke huize, en alleszins geen beroepstheologen, wel sinds jaren bezig met de uitingen van folklore en volksreligiositeit, hebben in dit boekje hun ervaringen bij het bezoek aan Mariële bedevaartplaatsen en de inspiratie die ze vonden in de stapels documentatie die ze er rond verzamelden willen neerschrijven. Dat het hierbij om een 'verzameling' gaat blijkt duidelijk uit het boekje: op sommige plaatsen is op een paar regels zoveel informatie bij elkaar gebracht dat je echt door het bos de bomen niet meer ziet. Dit is vooral het geval in de hoofdstukken twee en drie. Hier zou een meer doordacht en stelselmatig aanbrengen van de beschikbare informatie op zijn plaats zijn geweest. Anderzijds is het dan weer een kwaliteit van het boekje dat het de lezer zoveel informatie over de talrijke bedevaartplaatsen, vooral dan in hoofdstuk vier, aanbiedt.

Na een heel korte inleiding (hoofdstuk 1, p. 9-10) behandelen de auteurs het verschijnsel bedevaart (hoofdstuk 2, p. 11-21), waarin dan vooral de weg, de heilige plaats en het heilig doel worden belicht. De persoon van Maria, haar verschillende afbeeldingen

en namen, feesten alsmede de middeleeuwse legendevorming rond haar persoon komen aan bod in het derde hoofdstuk (p. 22-38). Merken we hier op dat het feest der zeven smarten van Maria nooit op vrijdag ná Palmzondag werd gevierd zoals de auteurs vermelden op p.34, maar wel op vrijdag vóór Palmzondag. Vooral dan de hoofdstukken 4 (p. 39-99) en 5 (p. 100-148), respectievelijk over een zestigtal over de hele wereld verspreide Mariabedevaartplaatsen en -verschijningen en over de wonderbaarlijke beeldjes, zullen menig lezer interesseren. Hierbij zal vooral de aandacht toegespitst worden op de naar hun vindplaats terugkerende beeldjes, de zwarte Madonna's en niet in het minst op de wenende en bloedende beeldjes, die nog in onze dagen links en rechts lijken op te duiken. De auteurs hebben ook een uitgebreide literatuurlijst en een handig register aan hun werk toegevoegd. Het boek dat niet zonder enige kritische afstandelijkheid is geschreven, getuigt toch vooral van een duidelijke bewondering voor en een sterk gebodijc zijn door de figuur van Maria. In die zin kan het boek dan ook een gids zijn voor de velen die deze bewondering delen of er zich eerder kritische vragen over stellen. Het werk kan hoe dan ook een bijdrage zijn voor wie zich een genuanceerd beeld wil vormen van een samenleving die men als gesecculariseerd beschrijft, maar waarin nog zoveel uitingen van volksreligiositeit zijn terug te vinden.

J. Lamberts (Leuven)

Johannes van den Berg, *Religious Currents and Cross-Currents. Essays on Early Modern Protestantism and the Protestant Enlightenment*. Jan de Bruijn, Pieter Holtrop en Ernestine van der Wall (red.). Leiden/Boston/Köln: Brill, 1999, ISBN 90 04 11474 2, Hf. 165,28.

De lezer zal in *Religious Currents and Cross-Currents* – de ondertitel geeft het al aan – weinig materiaal aantreffen dat direct in verband staat met het katholieke leven. De emeritus hoogleraar Johannes van den Berg heeft zich gedurende zijn productieve carrière als kerkhistoricus in Amsterdam en Leiden vrijwel uitsluitend gericht op het Nederlandse en Engelse protestantisme. De bundel opent dan ook op passende wijze met de door de auteur in 1989 gehouden afscheidsrede over de Synode van Dordrecht. Het katholicisme komt in de diverse artikelen hoogstens als wederpartij aan bod, zoals in de fraaie bijdrage over het beeld die zeventiende-eeuwse geleerden er van de Karaieten op na hielden. In de ogen van protestantse polemisten was deze obscure joodse sekte met haar sola scriptura-gedachte een voorloper van de Hervorming, terwijl het katholicisme juist weerspiegeld werd in het reguliere jodendom met zijn traditionele autoriteitsopvatting. In de diverse artikelen over protestantse Apocalypsverkla-

ringen speelt Rome evenmin een positieve rol. De auteur heeft de bundel zelf samengesteld uit artikelen die hij eerder tussen 1973 en 1994 had gepubliceerd en het moet gezegd: er zit er geen bij die niet de moeite van het lezen waard is. Of het nu gaat om de vrome geschriften van de tamelijk onbekende puritein Francis Rous, theorieën over de pre-existentie van de ziel, contacten tussen Nederlandse calvinisten en Engelse anglicanen, of de Leidse hoogleraar-dynastie Schultens, alle bijdragen worden gekenmerkt door eruditie en fijnzinnigheid. Wie van traditionele kerk- en ideeëngeschiedenis houdt, komt in dit boek uitstekend aan zijn of haar trek-

Joris van Eijnatten (Amsterdam)

☞ José Eijt, *Voortgaan in vertrouwen: leven en werken van Alphonsa Kuborn, stichteres van de Franciscanessen van de H. Jozef*, Valkenburg: Franciscanessen van de H. Jozef, 1999, ISBN 90 9013 223 6.

In het portret van het leven en werk van zuster Alphonsa Kuborn (1830-1897) exploreert de Nederlandse historica José Eijt opnieuw de betrokkenheid van vrouwen bij het ontstaan van congregaties, de betekenis, beleving en invulling van het geloof voor en door vrouwen en het zorgmotief. In de inleiding schetst de onderzoekster het ruimere kader van deze studie. In de eerste plaats heeft het Tweede Vaticaans Concilie de religieuzen opgeroepen terug te keren naar de oorspronkelijke spiritualiteit en charisma, om in de initiële impuls antwoorden te zoeken voor eigentijdse geestelijke vragen. Daarnaast wijst zij op het opmerkelijke gegeven dat het verlangen naar meer kennis over de *roots* van de congregatie, kwam van de Braziliaanse zusters.

Het boek bestaat uit vijf hoofdstukken die een chronologisch overzicht bieden van het leven en werk van Alphonsa Kuborn. In het eerste hoofdstuk wordt ingezoomd op de omgeving waarin Elisabeth, zoals haar doopnaam luidde, opgroeide: op het strategisch belangrijke Groothertogdom Luxemburg, op haar bescheiden geboorteplaats Mertert en op het gezin Kuborn-Engling waarbij de auteur een aantal misverstanden rechtzet in verband met haar jeugd. Het tweede hoofdstuk is gewijd aan Alphonsa Kuborns keuze en kennismaking met het religieuze leven bij de Hospitaalzusters van de H. Elisabeth. Aan de basis van haar intreding bij die congregatie lagen enerzijds haar eigen motieven en verlangens, zoals roeping, de aantrekkingskracht van de verpleging en het streven naar sociaal geaccepteerde vormen van vrouwelijke ontplooiing, anderzijds de bekommernis van haar broer over het voortbestaan van die congregatie. Daar ontmoette Alphonsa Kuborn de (ge)zusters Hildegard en Anna von Lassaulx, respectievelijk overste tussen 1846-1866 en tussen 1866-1877, die de jonge zuster Alphonsa een

stevige religieuze basis en een rolmodel gaven. Het derde hoofdstuk behandelt Alphonsa Kuborn als overste van een religieuze gemeenschap in het Duitse Schweich toen zij zelf die voorbeeldfunctie moest vervullen. Uiteindelijk moest zij daar vertrekken, ook wegens politieke troebelen, maar vooral omdat zij in onmin was geraakt met de vrij ambitieuze parochiepastoor over haar onafhankelijk optreden. Het vierde hoofdstuk is gewijd aan de uiteindelijke take-off van de zusters franciscanessen van de H. Jozef, eerst in Beek, daarna in Valkenburg. Daaruit blijkt dat Alphonsa Kuborn lessen getrokken had uit haar vroegere "onhandigheden" en dat zij heel goed kon inspelen op de lokale omstandigheden. Haar voorkeur ging nog steeds uit naar verpleging, maar de zusters franciscanessen van de H. Jozef engageerden zich ook in het onderwijs. Het vijfde hoofdstuk gaat niet over institutionele of organisatorische aangelegenheden, maar wel over moeder Alphonsa als "levend voorbeeld". Er wordt ruim ingegaan op haar geestelijke inspiratiebronnen en de invulling die zij zelf aan haar functie als overste gaf. Daarbij wordt niet voorbij gegaan aan haar kleine kantjes zoals in de oudere hagiografische geschriften, die volgens Eijt slechts een religieus ideaalbeeld schetsten. Het nawoord bestaat over getuigenissen van verschillende generaties zusters over hoe zij uit de figuur van moeder Alphonsa inspiratie en steun hebben gepuurd voor hun eigen religieuze leven.

Deze beknopte studie is gebaseerd op de voor de hand liggende bronnen. In de eerste plaats deed Eijt een beroep op congregationale documenten, die vooral voor de stichtingsperiode zeer onvolledig bleken te zijn. Om de leemten op te vullen en iets te weten te komen over de perceptie van de buitenwereld werden het Algemeen Rijksarchief van Luxemburg en diverse parochie- en gemeentearchieven geconsulteerd. In het kader van dit beperkte onderzoek bleef de literatuuropgave summier, wat de auteur niet belet om ruim in te gaan op de context en om te vergelijken met andere negentiende-eeuwse congregaties. Hoewel dat soms gebeurt om een verklaring te zoeken of ontbrekende informatie op te vullen, wordt zo een aanzet gegeven tot het tot op heden nog niet gerealiseerde comparatief onderzoek in dat domein.

José Eijt heeft het verhaal van Alphonsa Kuborn opgebouwd als een spannend verhaal met verscheidene onverwachte wendingen. In een begrijpelijke taal vertelt zij vooral over de institutionele ontwikkelingen; de psychologie van moeder Alphonsa, haar relaties met de medezusters en ook het interne congregationale leven raken daardoor soms wat op de achtergrond. Dat wordt gedeeltelijk goedge maakt door hoofdstuk vijf. Zoals gezegd gaat de auteur in op een aantal reeds ingeburgerde thema's. Tegelijk geeft zij een aantal interessante aanzetten tot voortgezet, eventueel comparatief onderzoek. De relatie tussen kloosteroversten en lokale clerus